

Mogelijk was toentertijd een modderlaag boven, die meer radium bevatte, en is deze later dieper gezonken. Er moet nogal beweging in de modder zijn, en de waterstand wisselt ook. Heeft de rivier (volgens dr. BLAAUW is de modder rivierslib uit Maas en Waal) eens een korten tijd wat ontledingsproducten van uraniummineralen meegebracht, dan kan dit de uitkomsten verklaren. In dit verband zij er op gewezen, dat BLAAUW en FOLMER hun proefjes namen uit een boring op eenigen afstand van het meertje of van modder uit het meertje zelf, maar niet dieper dan twee meter onder de oppervlakte. Slechts een nieuw uitgebreid onderzoek, zooals ik steeds aanbevolen heb, kan omtrent het geval licht verschaffen.

Amsterdam, 21 Februari 1918.

E. H. BÜCHNER.

II.

Nu men geneigd is, na de ontkenning der radio-activiteit van de Rockanje-modder een vernietigend oordeel daarover uit te spreken, zou ik de volgende vraag willen stellen:

Kan, hetgeen ik in een langjarige hydriatische praktijk telkenjare en ook nu weder bevestigd zag, ook in dit geval een invloedrijke rol spelen? Het is mij nl. gebleken, dat in sommige maanden van het jaar de uitwerking van een en dezelfde bad-behandeling veel grooter is en sneller wordt verkregen dan in andere maanden; dat de snelheid van het te bereiken goede gevolg grooter wordt naar een klimmende lijn, die, in het laatst van Januari beginnend, einde Maart haar toppunt bereikt en tot begin Mei voortduurt, en dat een zelfde kromme van midden September tot einde November is waar te nemen. Reeds in 1905 heb ik op dit feit gewezen; en toen de radiumbehandeling haar intrede deed, meende ik, dat ook hier een radium- of emanatie-invloed een rol speelde. Kan nu dus de genezende-radio-actieve kracht van de modder niet evengoed aan een zekere periodiciteit zijn gebonden?

Een onomstootelijke waarheid toch is deze: de modderbaden hebben op vele vormen van reumatische aandoeningen een bijzonder goeden invloed, meer dan eenige andere behandeling. Ook met de modder van Rockanje zijn op en buiten Walesteijn dergelijke gunstige uitkomsten verkregen, en zelf ken ik menig wandelende reclame voor Rockanje. En voor de macht der feiten hebbe men zich eenvoudig te buigen!

Het is nu slechts de vraag: Is die bijzonder gunstige werking toe te schrijven aan radium of aan andere specifieke eigenschappen van de modder; dan wel moet de uitslag alleen op rekening worden geboekt van de *thermische uitwerking*? Het zijn deze vragen, die om oplossing vragen. Want een suggereerenden invloed, van de onoogelijk uitzierende modder uitgaande, behoeft men zich wel niet te denken! Moge dan de oorzaak voor de gunstige werking van modderbaden voorhands niet aantoonbaar zijn, het practisch gevolg blijft en wordt er niet minder om, en behoeft de exploitatie niet aan banden te leggen. Integendeel worde deze voortgezet met dezelfde energie tot heil van vele lijdenden!

Scheveningen, Februari 1918.

D. DE NIET.

TANDHEELKUNDIGE HULP AAN ZIEKENFONDSLEDEN.

Naar aanleiding van het artikel (29 December 1917) van den heer G. H. BISSELING over „de verstrekking van meer uitgebreide tandheelkundige hulp aan het Nuts-ziekenfonds te 's-Gravenhage”, kan ik mededeelen, dat de inzichten van den schrijver allerminst weergeven de meening der tandartsen; dat zij integendeel geheel indruischen tegen de adviezen der ziekenfondscommissie uit de Ned. Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunst. Een goede regeling van meer uitgebreide tandheelkundige hulp aan on- en minvermogenden, en hierbij denk ik vooral ook aan de schoolkinderen, is lang niet zoo eenvoudig, als de heer BISSELING wel wil doen voorkomen, en waar in sommige onzer groote steden plannen aanhangig zijn tot het verkrijgbaar stellen van deze hulp, wil ik een waarschuwend woord doen hooren tegen de voorstellingen van den schrijver, die eventueel bij de betrokken autoriteiten een verkeerd optimisme zouden kunnen doen ontstaan. Ik wil van de beperkte plaatsruimte geen misbruik maken, door een uitvoerige uiteenzetting mijner inzichten ter bestrijding van de vele

onjuistheden, die de heer BISSELING in zijn artikel heeft neergeschreven, doch zou toch gaarne een enkele opmerking willen maken, die doet inzien wat de heer BISSELING verstaat onder het verschaffen van meer uitgebreide tandheelkundige hulp. Opgegeven wordt nl., dat bij gemiddeld 2700 patiënten per jaar 656 vullingen zijn gelegd, dat is nog niet één vulling op 4 patiënten! Het is dan ook niet te verwonderen, dat een dergelijke behandeling het ziekenfonds heel weinig kost en ik begrijp niet, dat men een dusdanige hulpverlening als een voorbeeld van uitgebreide tandheelkundige hulp durft aan te halen!

*Namens het hoofdbestuur der Ned. Maatschappij
tot bevordering der Tandheelkunst,*

CH. F. L. NORD,

commissaris van beroepsbelangen.

Gorinchem,
19 Februari 1918.

BILIRUBINE IN NORMAAL MENSCHELIJK SERUM.

In de dezer dagen van de hand van prof. HIJMANS VAN DEN BERGH verschenen monographie „Der Gallenfarbstoff im Blute” zegt de schrijver bij de critiek, die hij meent te moeten maken op de methode, volgens welke GILBERT en HERSCHER het bilirubinegehalte van het bloed bepalen, onder verwijzing naar mijn artikel in het *Ned. Tijdschrift voor Geneesk.* 1915: „In der Tat ist denn auch HANNEMA zu dem unrichtigen Schluss gelangt, dass das normale menschliche Serum kein Bilirubin enthalte”. Het is niet mijn bedoeling, de critiek op GILBERT's methode, die mij practisch nog steeds zeer bruikbaar blijkt, te weerleggen, doch aangezien ik indertijd op grond van een uitgebreid onderzoek aangaande de vraag, of in normaal menschelijk serum wèl of nièt bilirubine voorkomt, als besluit neerschreef:

„Ik meen dus op grond van de proeven van HIJMANS VAN DEN BERGH en SNAPPER en van mij zelf te mogen aannemen, dat als regel in menschelijk serum zoowel bilirubine als luteïne aanwezig is”, was ik er eenigszins doór getroffen, mij hier een besluit te zien toegeschreven, dat hiervan zoozeer verschilt.

Ik meen met zekerheid te mogen aannemen, dat de vergissing hierin ligt. Ik heb zeker toegegeven, dat de reactie van HAYEM (die GILBERT bij zijn methode toepast), minder gevoelig is, om de aanwezigheid van bilirubine in serum aan te toonen, dan die van ERHLICH en PRÖSCHER. Alleen, wanneer ik deze fijnere reactie, die prof. HIJMANS VAN DEN BERGH gebruikt, toepaste, of die van STEENSMA, waren zij in normaal menschelijk serum bijna altijd positief, wat ook mij deed besluiten, dat ons serum als regel bilirubine bevat; alleen is normaliter de hoeveelheid niet groot genoeg, om de minder gevoelige reactie van HAYEM positief te doen uitvallen. Uit dit laatste mag echter niet besloten worden, dat ik als mijn meening heb gegeven, dat het menschelijk serum geen bilirubine bevat. De opvatting, dat galkleurstof een normaal bestanddeel van ons bloed is, heb ik trouwens in mijn laatste artikel over de haemolysis bij zware anaemieën (*Ned. Tijdschrift voor Geneesk.* 1917) herhaald.

Rotterdam, Februari 1918.

L. S. HANNEMA.

VOORSTEL AAN DE COMMISSIE INZAKE DE GEMOBILISEERDE ARTSEN.

Als gemobiliseerd arts ben ik de commissie zeer dankbaar voor het vele, wat zij voor ons doet. Ik weet niet hoeveel op te roepen landstormplichtige collega's er zijn en hoeveel zich ter vervanging opgaven, maar heb reden te vermoeden, dat het eerste aantal slechts een gering deel is van het tweede. Daarom wil ik — hoewel nog wachtende op den einduitslag — thans reeds een voorstel doen, hoe m. i. de commissie ook op andere wijze den gemobiliseerden artsen, die dit het meest noodig hebben, een zeer grooten dienst kan bewijzen. Zij kan nl. nagaan, wie van degenen, die aan een hospitaal verbonden zijn, of wegens langdurige plaatsing in een stad, in geneeskundig gunstiger voorwaarden verkeerden, vervangen kunnen worden door anderen, die steeds in ongunstige omstandigheden zijn. Onder de eersten vallen dus niet de specialisten (die dit althans vóór de mobilisatie waren!), doch wel — en hier roer ik aan de kern, van wat ons in den dienst zoo bitter heeft gestemd — zij, die er door